

FRANCUSKI PRISTUPI MARKU MARULIĆU — KAKO JE
*DE INSTITUTIONE BENE VIVENDI PER EXEMPLA
SANCTORUM* PRIHVACENA U INTELEKTUALNIM
KRUGOVIMA DOUAIA (1585—1604)

Henrik Heger

Spominjući u prolazu ili proučavajući izblize prijevode na domaće jezike djela *DE INSTITUTIONE BENE VIVENDI PER EXEMPLA SANCTORUM*, čija su brojna izdanja, objavljena već od 1506—1507, osigurala evropsku slavu hrvatskog humanista Marka Marulića, kritika se već odavna zanima za transpoziciju na francuski koju je učinio Paul du Mont iz Douaia; od Pierrea Baylea do Mirka Tomasovića i Franje Šanjeka, preko Artura Schneidera, Mirka Breyera, Jeana Dayrea i Lea Košute, jedno posebno pitanje stalno je privlačilo pažnju: govorim o izmjeni, u francuskom prijevodu, odlomaka Marulićeve knjige u kojima on raspravlja o moralnoj opravdanosti laži u nekim izuzetnim prilikama. Nije mi ovdje namjera zadržati se na ovom problemu čije je rješavanje znatno napredovalo otkad su otkriveni i utvrđeni odnosi između *Institucije* (kako ćemo u daljnjem tekstu zvati Marulićevo djelo) i raznih lokalnih sudova inkvizicije, tog moćnog instrumenta kojima se Rimska crkva koristila u vrijeme protureformacije, nastojeći obuzdati i natjerati na povlačenje golemi val militantnog i mnogolikog protestantizma.

Cilj ovog izlaganja je skromniji: doprinijeti proučavanju jednog niza francuskih tekstova — koji su malo poznati i nisu nikada detaljno analizirani — čija je zasluga u tome što predstavljaju svjedočanstva iz prve ruke o načinu kako su intelektualci u Douaiu, krajem XVI. i počet-

kom XVII. stoljeća, prihvatili, shvatili i upotrebljavali Marulićevu *Instituciju*: radi se o cjelini uvodnih tekstova koja se nalaze u izdanjima du Montova prijevoda što su uzastopno objavljivana od 1585. do 1604, veoma rijetkim izdanjima od kojih su se donedavno stručnjaci za Marulićevo djelo koristili samo ovim posljednjim. Za početak morat ću dati nekoliko pojašnjenja koja se odnose na Du Montov prijevod; na ličnost autora tog prijevoda i na kontekst u koji se uključuje njegova intelektualna djelatnost. Zatim ću ući u samu srž predmeta, naime u ispitivanje uvodnih tekstova od kojih ću razmotriti, jednu po jednu, tri kategorije izrazito različite po obliku, tonu i funkciji, a to su: dvije posvete u prozi, tri duža pjesnička sastava i tri kratke pjesme.

I.

Tiskana u štampariji dueženskog tiskara Jeana Bogarda 1585, *editio princeps francuskog teksta Institucija* nosi naslov: *Le Thrésor des faitcz et dictz memorables des hommes sains et illustres du Vieil et Nouveau Testament pour servir d'exemples à bien et saintement vivre; avec un Traicte tres excellent du Iugement dernier. (Riznica značajnih djela i govora svetih i slavnih ljudi Starog i Novog zavjeta, da posluže kao primjer kako dobro i sveto živjeti; s izvrsnom raspravom o Posljednjem sudu)*. Ovdje spomenuta »rasprava«, čiji tekst je dan nakon *Institucije*, transpozicija je Charles a Dydiera, u francuskim aleksandrincima, latinske pjesme kojoj je Marulić dao naslov *Carmen de doctrina domini nostri Jesu Christi pendentis in cruce* a koja se redovito nalazi na tom mjestu od 1506—1507.

Poznata su tri pretiska Du Montova prijevoda, sva tri iz Douaia: najprije drugo izdanje objavljeno kod Jeana Bogarda 1596, a zatim dva izdanja koja su izišla — jedno 1599, a drugo 1604 — iz radionice Balthazara Bellèrea, rođaka Jeana Bogarda. Navodno novo pretiskano izdanje iz 1505, koje se obično pripisuje tiskari Balthazara Bellèrea, ali čiji su se primjerci navodno svi izgubili, najvjerojatnije je »fantomsko« izdanje, koje duguje svoje fiktivno postojanje jednoj Duthilloeuvoj grešci napravljenoj u njegovoj »Bibliografiji grada Douaia«. Broj primjeraka iz XVI. stoljeća naročito je ograničen: jedan jedini primjerak za izdanje iz 1585, tri za ono iz 1596, jedan jedini za izdanje iz 1599. Pretisak iz 1604, ukrašen fino graviranom naslovnom stranom, koju je izradio Martin Baes,

došao je do nas u šest atestiranih primjeraka, među kojima je i onaj iz pariške Nacionalne biblioteke. Naslov se tu pojavljuje s modificiranim početkom: *Le Thrésor sacré des hommes illustres contenant vies, faits et dicts remarquables des sancts et saintes* (...) (*Sveta riznica slavnih ljudi koja sadrži živote, djela i značajne riječi svetaca i svetica* [...]).

Prevodilac nam se predstavlja kao laik koji se s uvjerenjem i žarom bori za obranu duhovnih vrednota katoličanstva. Rođen u Douaiu 1532, Paul du Mont studira u Cambraiu, Louvainu i Parizu, a zatim je 1558. imenovan tajnikom svog rodnog grada, kojem će vjerno služiti sve do 1600. godine, kada odlazi u mirovinu. Oženio se 1558. ili 1559, veoma je vezan uz crkvene i sveučilišne krugove, a u slobodno vrijeme koje mu ostaje nakon završenog rada prevodi na francuski — s latinskog, španjolskog i grčkog — oko 24 djela duhovnog sadržaja, kojima treba dodati njegovo originalno djelce na španjolskom i francuskom. Kada je Du Monti 1602. umro, ostavio je za sobom znatno djelo, ostvareno u manje od četiri desetljeća.

Smisao njegova nastojanja pokazuje se u čitavoj svojoj punoći samo ako ga promatramo kroz funkciju te ličnosti u pokretu katoličke reforme koju je Filip II htio unaprijediti osnovavši 1562. Sveučilište u Douaiu koje je bilo u isto vrijeme takmac Louvainu, kula katoličanstva u frankofonskom dijelu španjolske Nizozemske te istaknuta točka pred vratima francuskog kraljevstva, koje su razdirali vjerski sukobi, i Engleske, čiju je katoličku stranku trebalo podržati. Svojim briljantnim teološkim fakultetom, svojim sveučilišnim koledžima i vjerskim ustanovama, svojom lokalnom intelektualnom elitom sastavljenom od klerika i laika te svojim marljivim i produktivnim tiskarima Douai je tada strategijska točka u planovima — kako rimskim, tako i španjolskim — za ponovno duhovno osvajanje kontinentalne i otočne Evrope. Pristupajući bez rezerve toj velikoj nakani, Du Mont je nimalo zanemarljiv djelatnik koji radi na razvoju te bogate spiritualne književnosti koja se tada širila u Douaiu.

Iako mnogo duguje pokretu *devotio moderna* i stvorena je tako u jednom drugom kontekstu vjerske obnove, Marulićeva *Institucija* bila je, jednostavnošću i djelotvornošću dokazivanja koje se temeljilo na primjerima, sasvim pogodna da se skladno uklopi u poučnu književnost iz Douaia. Jednako kao i savjesni Charles Dydier, koji je priredio transpoziciju »stih za stih« Marulićeve pjesme dodane djelu, Du Mont (od kojega posjedujemo opsežno izlaganje o teoriji i praksi prevođenja) očigledno nastoji da točno prenese latinski jezik hrvatskog autora, što je Jean

Dayre već primjetio bilježeći njegovu »uobičajenu vjernost predlošku«. U takvom kontekstu ne možemo a da ne prihvatimo rezultate nedavnog istraživanja koje nastoji da izmjene nekoliko pasusa Marulićevog teksta pripiše prethodnoj crkvenog cenzuri, koja je očigledno bila protiv izlaganja sporne teme, kojom se Pascal, kako je poznato, kasnije koristio u svojim *Pismima iz provincije*.* Du Montovu strogu ovisnost o dvostrukoj lokalnoj kontroli, sveučilišnoj i crkvenoj, potvrđuje u svakom slučaju pismeno odobrenje od 25. lipnja 1585: potpisala ga je komisija imenovana od biskupa iz Arrasa, sastavljena od dva člana teološkog fakulteta u Douaiu, od kojih je jedan slavni Guillaume Estins, te od predstavnika crkava Sv. Arnira i Sv. Petra u Douaiu, koji su u skladu s pravilnikom primljeni u sveučilišna nadzorna tijela.

II.

Uvodni tekstovi, koji u sva četiri francuska izdanja *DE INSTITUTIONE* dolaze neposredno iza odobrenja crkvenih vlasti, sastoji se od dviju posveta u prozi. Jedna, koju je potpisao prevodilac, na čelu je triju izdanja koja su prethodila njegovoj smrti: druga, koju je sačinio tiskar Balthazar Ballère, stoji na početku izdanja iz 1604.

Počet ću Du Montovom posvetom Maximilienu Morillonu iz Bruxellesa, pravniku obrazovanu u Louvanu, političkom piscu i biskupu u Tournaiu. To je opsežno razmišljanje koje na 19 stranica razvija smislenu koncepciju pedagogije, štoviše politike, čitanja. Utvrdivši bogatstvo književne produkcije svoga vremena i istaknuvši moralnu potrebu izbora u korist dobra štiva, Du Mont govori najprije o lošim knjigama, a za njega su to djela ljubavne inspiracije; zatim daje metodičnu kritiku argumenata što ih iznose oni koji brane zasluge te kategorije profanih djela i konačno izvještava o ostvarenju svog vlastitog plana, to jest o pripremanju francuske verzije Marulićeve *Institucije*.

Du Mont definira knjige kojima upućuje svoje zamjerke kao izmišljene tekstove koji, ukrašeni retoričkim ličilom, govore u biti o ljubavi. Primjeri koje navodi kao potvrdu pripadaju španjolskoj i talijanskoj književnosti: Ariostov *Bijesni Orlando*, Boiardov *Zaljubljeni Orlando*, priča o Renautu (Rinaldu) proslavljena Tassovim *Oslobođenim Jeruzalemom*, *Palmerin iz Engleske*, djelo Luisa de Hurtado, ne zaboravivši »tog sladokusnog i afektiranog Amadisa [od Galije], koji skoro ispu-

njava knjižarske prodavaonice svojim tomovima koji stalno rastu i množe se.«

Pohlepno prihvaćena od omladine obaju spolova, ova književnost navodno prožima njihov duh pohotnim slikama i tako ih odvrća od traženja istine. Kao potvrdu prikaza kojim nastoji utvrditi značajke inkriminiranih djela, u isto vrijeme nekorisnih opasnih i pogubnih, Du Mont daje uglavnom argumente kojima se koristio Jean Gerson protiv *Romana o ruži* i one koje je iznio Juan Luis Vives u *DE INSTITUTIONE FEMINAE CHRISTANAE*.

Onima koji bi pokušali valorizirati formalne vrijednosti ljubavne književnosti i korisne pouke koje ona može u sebi nositi Du Mont unaprijed odgovara da su navedene osobine do te mjere smiješane s negativnim pogledima da se moramo bojati okruženja čistih duša. Budući da inspiracija knjiga nazvanih »pohotnima« nije, po njegovu mišljenju, u skladu s nakanama Božje providnosti, on strogo traži njihovo odbacivanje, to jest jednostavno ukidanje. Prikazujući zabrinjavajuću moralnu situaciju proizvođača i širitelja galantnih književnih djela, ljudi koji su rijetko skloni povlačenju, Du Mont ukazuje na to da se popis knjiga koje su i zabavne i časne, stalno obogaćuje, zahvaljujući piscima poput Jacquesa Amyota, autora francuskog prijevoda Plutarhovitih *Usporednih životopisa*, ili Montaignea, prevodioca *Prirodne teologije* Raymonda Sebonda.

Živo preporučivši vlastima da usmjere svoje napore u smislu prethodno iznesenog, Du Mont konačno govori o koristi čitanja »vitae sanctorum« i povezuje tako cijelo svoje razlaganje s razmatranjem o francuskom prijevodu *Institucije*, koji on kronološki postavlja u odnosu na dva njemačka prijevoda (Köln, 1568. i Dillingen, 1582). Za prijevod na francuski kaže, da su ga »prije nekoliko godina zamolili neki ugledni ljudi koji revno brinu o općem dobru«, nakon što su »neki učeni iiskusni teolozi ovog sveučilišta [u Douaiu] veoma pažljivo pregledali, revidirali i ispravili« Marulićevu knjigu o kojoj su imali »najbolje mišljenje«. Ovo će djelo od sada doprinositi, kaže prevodilac, »uvjeravanju i utvrđivanju onih koji sumnjaju u katoličku vjeru, neprekidnim slijedom učenja koje će tu moći promatrati skoro po svim točkama koje su zasad sporne, a koje su ovdje potvrđene primjerima svetih ljudi koji su živjeli u različito vrijeme i na raznim mjestima, udaljeni jedan od drugoga, ali su prakticirali isto učenje kojega se za sada mi čvrsto držimo u Katoličkoj crkvi, što je veoma uvjerljiv i pun značenja argument za

te novatore, ako hoće zaista o tome razmišljati«. Prikazano, osim toga, kao efikasna kršćanska ilustracija jedne stare književne vrste, kojom su se služili Diogen Laertije, Makrobije, Plutarh i Valerije Maksim, Marulićevo djelo se na taj način uključivalo u program katoličke reforme, duhovni projekt koji se u stvari nalazi u temelju čitava Du Montova rezoniranja.

Posveta Balthazara Bellèrea iz 1604. upućena je don Philippeu de Cavarelu, opatu Svetog Vaasta u Arrasu. Za tri četvrtine manje opsežna od teksta koji zamijenjuje, ova posveta stavlja prijevod Marulićeva djela u okvir čudoredna razmišljanja o pojmovima ljubavi prema Bogu i ljubavi prema samom sebi, koji se razmatraju najprije s obzirom na njihovu inkompatibilnost zatim se pozitivno definiraju i analiziraju s obzirom na stvarno ponašanje ljudskih bića. Budući da se osoba kojoj je posveta namijenjena smatra primjerom vjernosti najuzvišenijem obliku ljubavi, njegovo ime mora ukrašavati spis dostojan kreposti njegove duše. Ova knjiga — *Institucija* — predstavlja po Bellèreu »pravi put prema nebu koji je ucrtao sam Krist, a slijedio ga je veliki broj svetaca«. Kreposti tih svetaca, nastavlja autor posvete, prevodilac je vjerno opisao smatrajući da primjeri bolje od pouke potiču na djela. Dokazavši sretne učinke koje primjena ove metode može proizvesti kod oholih slabica i nezahvalnika, Bellère završava svoje razmišljanje tvrdeći naročito da »će svi grešnici naučiti [iz ove knjige] način dobrog života« i očišćenje duše — što će im omogućiti da se s pravom nadaju u božansko milosrđe.

III.

Dok prozni tekstovi iznose didaktičnu pouku, često prilično suhoparnim stilom, dotle tri pjesme u aleksandrincima s parnim rimama, koje ću sada razmotriti, daju više mjesta osjećajima.

Prva od ovih pjesama, koja se u svim izdanjima pojavljuje odmah iza posvete, pod nazivom *discours* (»rasprava u stihu« — književna vrsta koju je visoko uzdigao Ronsard), potječe iz pera gospodara Bettencourta, Michaela d'Esnea, bivšeg časnika, koji se okrenuo proučavanju teologije i književnosti, budućeg svećenika postavljenog bez beneficija u Douai, a koji će, 1597. biti pozvan da zauzme biskupsku stolicu u Tournaiu.

Napisana u duhu autorova osobnog iskustva i njegova gesla: *Vir-
tute, non sanguine*, ova pjesma uspoređuje u 176 stihova zasluge bora-
ca za slavu na ovom svijetu i zasluge junaka vjere, a sastoji se od se-
dam uzastopnih tematskih jedinica od kojih svaka formira jedan mali
antitetički sistem od 20 do 30 stihova. Nakon što pjesma prvi put dos-
tiže kulminaciju u pozivu na duhovnu borbu, šesti dio (stihovi 133. do
156) hvali najprije autora, zatim prevodioca *Institucije* (vidjeti prilog
izvadak I). Obraćajući se »učenom Marulu« gospodar Bettencourta ža-
li što ne može ovjekovječiti njegovu slavu »glasom labuda koji bolje
pjeva na francuskim rijekama«, to jest talentom poput Ronsardova u
himnama i govorima kršćanske inspiracije, talentom koji očigledno
ocijenjuje jednim sposobnim da dostojno proslavi zasluge Spličanina
čije je djelo kadro odolijevati haranju vremena. Okrećući se srdačno
Du Montu, Michel d'Esne cijeni da mu treba odati trajnu počast zato
što je prenio na francuski »milog« (to jest plemenitog) pisca koji vodi
čitaoca »u krilo krijeposti« i pokazuje mu put koji, kroz zemaljsku
smrt, vodi do vječnog života. Vjeran svojoj tehnicu kontrasta, Michel
d'Esne uvodi nakon stihova u enkomijastičnom tonalitetu simetrični
pasus u kojem živo žali što se toliko dobrih duhova radije odaje ljubav-
noj književnosti opasnoj za srca i maštu nego da postanu tumačima
božje volje. Pjesma završava jednim drugim naglašenim odlomkom, to
jest patetičnim pozivom profanim pjesnicima da se odreknu svojih
svjetovnih djela, da se otkupe pjesmama u čast Krista i da tako zaslu-
že zaista trajnu slavu.

U svim izdanjima, kao nastavak teksta gospodara Bettencourta
pojavljuje se jedna druga rasprava — od 68 stihova — čiji je autor Jean
Le Gillon, odvjetnik u sjedištu prvostepenog suda u gradu Abbeville u
Pikardiji. Ovaj prigodni pjesnik održava veze sa du Montovim krugom
u Douaiu barem od 1575, kada su dvije njegove pjesme unesene u prvi
francuski prijevod *Ispovijesti* svetog Augustina, koji je nabavio budući
prevodilac Marulića.

U raspravi Jeana Le Gillona relativno opsežnu prezentaciju Maru-
ličeva djela i zasluga prevodioca (vidi prilog, izvadak II) uvodi niz
usporedbi koje završavaju opozicijom značajnom za središnji cilj. Po-
put istraživača rudnika koji traži skriveno blago, poput liječnika koji
sakuplja ljekovite biljke da bi se borio protiv smrti i poput vješta vrt-
lara koji kupi nove vrste da bi ukraasio svoje lijehe nepoznatim cvije-
ćem i voćem, tako i marljivi filozof traži tisuće suptilnih načina da bi

ispravio ponašanje ljudi: to je ono nad čime su bdjeli, u svom traženju mudrosti, uzvišeni duhovi starog vijeka. Međutim, ti poganski mudraci bili su privrženi samo prolaznoj sreći ovog svijeta, dok kršćanin, bolje poučen, odvraća svoj duh od ovog svijeta i teži nebu. U tom cilju traga za poukama i primjerima. Tako se počevši od 33. stiha riječi i djela koje je zabilježio Marulić postavljaju nasuprot opisima života slavnih ljudi koje su prije pobjede kršćanstva ostvarili Plinije Mlađi, Diogen Laertije, Eunapije, Valerije Maksim, a u XVI. stoljeću đenoveški dužd Ivan Krstitelj II Fregoso (ili Fulgoso) kao i Ivan Krstitelj Cipelli zvan Egnazio, koji su jedan i drugi priredili zbirke životopisa iz poganskog doba. Da bi se izbjegao svaki nesporazum u pogledu odlučnog kršćanskog stava hrvatskog humanista, Le Gillon brižljivo pazi da ga dobro razlikuje od njegova skoro homonima Marulla, neolatinškog pjesnika bizantskog porijekla čiji su spisi u to doba bili modelom poganskog humanizma. U metafori koja rezimira sadržaj *Institucije »srčani«* (to jest hrabri) autor iz Splita prikazan je kako prepliće mudre izreke sa znamenitim djelima primjernih kršćana da bi upleo u lijepu cvjetnu krunu bisere Milosrđa, Pravde, Postojanosti i Poniznosti, u skladu s Božanskom voljom po kojoj kreposti svetaca zaslužuju pohvalu dostojnu njihove veličine. Tako će čitalac moći naučiti da prezire opasnosti ovog svijeta promatrajući bogato obojene slike Božjih ljudi i njihovih junačkih djela. Što se pak tiče Du Monta Le Gillon ističe njegovu velikodušnost, zahvaljujući kojoj će široka publika francuskog jezika odsada imati pristupa jedinstvenu blagu što ga je dalmatinski autor rezervirao za manjinu koja čita latinski. Svršetak pjesme poziva učeni grad Douai, koji se zalaže u borbi protiv »neznanja« (to jest protestantizma), da ljubi vještog, učenog i kreposnog prevodioca.

Treća pjesma dugog tipa nalazi se samo u izdanju iz 1585, na dvjema zadnjim stranicama, a ne zna se zašto je kasnije povučena. Sastavio ju je Firmin Fourment, veliki vikar crkve Naše Gospe u Cambraiu, a ima 46 stihova, te se prezentira kao »Elegija (. . .) upućena Paulu du Montu, o njegovu prijevodu Marula« i ima četiri dijela. Prvi dio preporučuje *Instituciju* kršćaninu okrenutu nebeskom životu, hvali prevodioca i precizira funkciju knjige, koja, prema Fourmentu sadrži »pravi način kako će se živjeti sretno i dati čovjeku pravo zadovoljstvo«. Drugi dio (vidjeti prilog, izvadak III, stihovi 9. do 22) govori o postupku kojim se koristi Marulić kad ističe kreposti i prekrasni značaj primjerâ (*exempla*), stavljenih u službu kršćanskog morala. Treći dio (iz-

vadak III, stihovi 23. do 30) hvali zasluge prevodioca — osobito njegovu vjernost — ističe superiornost izabrane teme u usporedbi sa sadržajima djela ljubavne inspiracije. Konačno, u četvrtom dijelu autor analizira razloge zbog kojih kršćani treba da imaju u rukama životopise svetaca radije nego profane knjige. U tom kontekstu susreće se još jednom tvrdnja kako se autori odgojeni u duhu kršćanstva moraju koristiti svojim perom da bi obrađivali teme korisne vjeri.

IV.

Preostaje mi još da kažem nekoliko riječi o tri pjesme kratkog tipa koje se u svim francuskim izdanjima *Institucije* nalaze između govora Jeana Le Gillona i prijevoda u pravom smislu riječi.

Mala serija počinje »Sonetom o prijevodu Marula« Baudouina Deglena, opata iz Hennina (vidi prilog, tekst IV). U skladu sa zakonima te književne vrste, to je djelce u desetercima koje koristi marotovsku shemu srokova. Prvi katren evocira čovjeka kojeg privlači putenost: njegovo ponašanje vezano je uz Epikurovo učenje — naravno loše shvaćeno — i uz ponižavajuće zemaljske slike (blato, kal, prljavština) koje izražavaju njegovu nesposobnost da uzdigne srce. Suprotno od prve strofičke jedinice, drugi katren prikazuje čovjeka okrenuta nebu: ravnodušan prema svijetu, bježeći od putenih užitaka, »božanski čovjek« nalazi sreću u odnosu sa svojim stvoriteljem, iz kojeg izvire sva dobra koje prima. Uspjeh terceta stoji u suprostavljanju dviju perspektiva izraženom u sažetom obliku i u dvostrukoj formulaciji rješenja tako postavljenog problema — čovjek okrenut Bogu prima u isto vrijeme okrepu Duha Svetoga i opravdano poštovanje Marulića.

Slijedi zatim drugi sonet (vidi prilog, tekst V) djelo Philippea de Broidea, diplomiranog pravnika i savjetnika u gradu Douaiu, pjesnika koji je dosta redovito učestvovao u Du Montovim publikacijama. Osim činjenice da se De Broide koristi aleksandrincem, afirmiranim u ovoj funkciji od vremena Du Bellaya, ova pjesma uglavnom pokazuje iste formalne značajke kao i prethodna. Još se jednom radi o napadu na profanu književnost koja se smatra opasnom. Plemenita srca pozivaju se da se odvrte od spisa protivnih razumu i istini, spisa koji zlopotrebljavaju naivne duše spajajući, u skladu s tradicijom viteških romana (*Amadis*) temu ljubavi (Afrodita i Eros) s temom Oružja (Mars)

ili, drugim riječima, osjećaje s društvenom funkcijom. U tom kontekstu sa zanimanjem bilježimo, bez sumnje po malo usiljeno — ali veoma aktualno — pozivanje na Machiavellija, stavljenog na indeks od 1559. Izložena u prvom katrenu, zatim proširena u drugom, tema viteških romana ponovno se kratko spominje na početku prvog terceta— ali ovaj put u obliku stroge i prezrive osude, za kojom slijedi milozvučna pohvala Marulićeve »božanstvene knjige« i junakâ čije duhovne pobjede opisuje.

Cjelina koju formiraju uvodni tekstovi što se nalaze na početku duežanskoga prijevoda Marulićeva djela završava se pjesmicom od osam stihova čiji je naslov: *Prevodilac ovoj knjizi* (vidjeti prilog, tekst VI). To je pjesma sastavljena od dekasilabičnih stihova, u kojoj se koriste četiri različita sroka, budući da iza katrena s obgrljenom rimom slijedi katren s izmjeničnim srokovima. Čitalac prisustvuje intimnoj sceni u toku koje se prevodilac povjerljivim tonom obraća personificiranoj knjizi. Učitelj zove svoje dijete, poziva ga da bude pažljivo i da napregne sluh u očekivanju pouke koja će mu biti javljena šapatom, uvjerava se da je poruka dobro primljena, a zatim otpravlja djelo opominjući ga da sačuva tajnu. Da li se ono što slijedi mora razumjeti kao transkripcija otajstvene obavijesti ili treba u tome vidjeti samo riječi koje okružuju odsada neodgonetljivu zagonetku? Bilo kako bilo, upamtimo da Du Mont ovdje predskazuje uspjeh ploda svoga rada, koji će zahvaljujući autentičnosti tradicije što je sa sobom nosi, biti sposoban da slomi otpore i konačno zadobije naklonost svih branitelja katoličke stvari.

ZAKLJUČAK

Kao završetak formulirat ću zaključke (još provizorne) na koje poziva ovo prvo ispitivanje.

Specijalizirano istraživanje zanemarivalo je do sada zbir uvodnih tekstova tiskanih u francuskim izdanjima *Institucije* koji nas iznenađuju i relativnom opsežnošću i raznolikošću. Radi se naime o cjelini od osam tekstova koji se direktno odnose na djelo hrvatskog humanista i na njegova prevodioca iz Douaia. Raznolikost predstavljenih književnih vrsta dozvoljava nam da lučimo više načina u pristupu Maruliću: prozna pisma su bitno didaktična i teorijska; u pjesničkim sa-

stavima dugog tipa didaktizam teži da se poveže s pjesničkim prosedima koji se više obraćaju osjećajnosti, dok je karakteristika kratkih pjesama oscilacija između skrbi za moralnim uzdizanjem i brige za lirsku stilizaciju.

Inače, ispitani tekstovi otkrivaju koje su dominantne preokupacije intelektualnog kruga u Douaiu između 1585. i 1604, a u vezi s francuskom transpozicijom *Institucije*. Autori uvodnih tekstova sigurno su osjetili bitnu značajku Marulićeva djela, to jest efikasno korištenje primjera u cilju moralne pouke. Izgleda, međutim, da ti isti autori ne vide da Marulić, kao što je Leo Košuta s razlogom zabilježio, u stvari poučava kako biti bez knjiga. Oni se naprotiv koriste prilikom koja se pruža i pozivaju na povećanje knjiške proizvodnje u duhu protureformacije, nauštrb profane književnosti, protiv koje se gorljivo bore. Marulić je, tako reći, stavljen u službu te borbe.

Razmatranja koja smo obavili vode u smjeru ideje po kojoj diskurs predgovorâ francuskih prijevoda XVI. stoljeća teži da umanjí osobitosti originalnog teksta da bi ih prilagodio onima što postoje u sredini koja ga prima.

s francuskog prevela
Jasna Vučetić

PRILOG

I

Tu es docte MARVL (ha! que n'ay-ie la voix
Du Cigne mieux chantant sur les fleuves François
Pour peranner ton los) aoheué cest ouvrage,
136 Plus durable que fer, que cuiure, que la rage
Du Temps deuore-tout: & toy mon cher DV MONT
Quel rameau porte-honneur encernera ton front,
Quel ciseau grauera ton beau nom & ta gloire
140 Sur le marbre plus dur du Temple de Memoire,
Pour nous auoir tourné ce gentil escriuain
Qui au sein de vertu nous conduit par la main,
Et nous enseigne au doy le chemin qu'il faut fuivre
144 Pour mourir en viant & pour en mourant viure?

II

Ainsi ce brave aucteur plus que l'aultre Marule,
Mieux que Pline, Laërce, & qu'Eunâpe incredule
Que Valere, Fulgose, Egnaca, aultres aussi,
36 Les exemples tres beaux des moeurs amasse ici.
Tissant, comme vn chapeau de fleurons delectables
Les dicts avec les faicts, des Peres, memorables.
Par tous temps du monde industrieux marchât
40 Les perles & thresors nous a esté cherchant,
De Charité, Iustice, & Constâce, & d'humblesse,
Vn riche Magazin de trophées il dresse.
Dieu ne permettant moins les illustres vertus
44 De ses cheris herôs de gloire reuestus
Bruyre par doctes voix & trompettes chantées
Que des superbes Rois les victoires vantées.
Icy toutes vertus en leurs rangs choisiras
48 Icy de cent couleurs peinotes les marqueras,
Et si des mariniers l'experte outrecuidance
Tenter nous faits des flote inclemena l'inconstance,
Combien feront des Saincts les labeurs courageux
52 Du monde mespriser les dangers naufrageux?
Or ce qu'à peu de gens cest aucteur Dalmatique
En peu vulgaires mots auare communique
Tu l'as, DV MONT, rendu à chacun familier,
56 Desployant liberal ce thresor singulier
A toute nation qui du François langage
Par maints doctes discours embrassera l'vsage.

III

Ce Liure enclost en soy soubz vne humble lecture
Les grans thresors caohez de la saincte Esciture.
Dedans lesquelz lon peut facilement choisir

- 12 Auec vn agreable et merueilleux desir
Des exemples tres-beaux pour façonner sa vie
Au moule de vertu, sans qu'en rien on desuie,
En resueillant l'esprit pour le subtilizer,
- 16 Le rendant vif & prompt à tout bien exercer.
Qu'ainsi soit, y a il chose plus delectable
Que voir vn bel exemple à l'homme proffitable
Pour esleuer son coeur, & lui mounoir l'esprit
- 20 A prier, recognoistre & louer Jesus-Christ?
En bien considerant ses diuins benefices
Pour nos ames sauuer, nous purgeans de tous vices?
DV MONT, certes tu es vn fidel Translateur,
- 24 Tu merite autant d'heur que le premier autheur;
D'auoir ainsi choisy ceste oeuure tant diuine
Qui des esorin sacrez a prins son origine.
Tu employs mieux le temps à ces sacrez discours
- 28 Que non point à chanter ces infames amours:
Ainsi que font aucuns par vaine poësie,
Ou aultre inuention d'humaine fantasie.

IV

L' Homme charnel, le fangeux Epicure
Qui ne ressent que son limon bourbeux,
Vers le vray bien, ne sçauroit vertueux
4 Dresser son coeur; trop se plait en ordure.

- L'homme diuin n'a de ce monde cure,
Fuit de la chair les plaisirs chatouilleux,
Se plait en Dieu, en Dieu se trouue heureux
8 Comme en celuy qui tout bien luy procure.

L'vn de la chair accuse les effortz:
L'autre s'en rit, & reçoit tous confortz
Par l'Esprit saint, qui luy fournit halene.

- 12 Docte DV MONT, ton Marule au dernier
Donne le pris, confondant le premier
Par mille faicts, par raisons qu' il amene.

V

FVYES cœurs genereux ces folastres escrits,
 Ces Romans, Amadis, qui par grandz artifices
 Fabuleux & menteurs pipantz les plus nouices,
 4 Chantent effeminez le Brandon de Cypris,

Or de son nain bastard & les pleurs & les ris,
 Or d'un Mars dieu-guerrier les tournois & les lyces,
 Od d'un Machiauel les estranges polices
 8 Apas de voluptez, sorciers de nos espritz.

Fi de ces vains discours nourriciers de tout vice,
 Ennemis de vertu; ô combien plus propice
 Nous est ceste leçon de ce liuvre diuin
 12 Qui comprennent les hautz faictz, les cōbatz, la victoire
 De ces preux Champions qui triomphans en gloire
 Ont surmonté la chair, le monde, & le malin.

VI

LIVRE viença, escoute & tens l'oreille,
 Entens-tu bien? Va ten donc, c'est tout dict:
 Tiens-le secret; tu gaigneras credit
 En espendant ton odeur non-pareille.

Si de chacun tu n'espoint caressé,
 L'antiquité rend ton bruict authentique,
 Contente toy; tu seras embrassé
 8 Finablement de tout bon Catholique.